

גליון "והיו הדברים"

רשום על מצבת רבינו
בווארשא

ומי שישתדל בהדפסת
הספרים יהיה לו המחבר
למליץ אם יהיה לו זכות

מתורת הגה"ק ר' אריה ליב צינץ זי"ע
אבד"ק פלאצק ובסוף ימיו בווארשא

גליון 44

פר' בשלח תשפ"ג

ובזו יובן ולא נחם אלקים דרך ארץ פלשתים כו' כי אמר אלקים פן ינחם העם בראותם מלחמה וישבו מצרימה ויסב אלקים את העם, כי אמר בשלח פרעה את העם, היינו שהסכים שעם שהוא כינוי לערב רב שילכו עמהם, וזה שבהם בטח לבו שאם ירדוף אחריהם שישלימו עמו ויסייעוהו להחזיר גם את ישראל, לכן אמר פן ינחם העם כו', ועל ידי העם שישוּבו ישוּבו גם ישראל עמהם.

*

וישאו בני ישראל את עיניהם כו' המבלי אין קברים במצרים.
הרמב"ן הקשה הא בני ישראל הם גדולי המדרגה, ואיך אבדו האמונה והבטחון.

ויראה לפרש כי יש ליתן טעם על סעיב משה בשליחות ואמר "מי אנכי כי אלך אל פרעה וכי אוציא את בני ישראל ממצרים", והשיבו ית' "כי אהיה עמך וזה לך האות כי אנכי שלתתיך בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה". ויראה שמשוה השכיל בדעתו כי רעה נגד פניהם וחזה שמצד מזלם במדבר הזה יתמו ושם ימותו, אך אם היו עושיין רצונו של מקום אין מזל לישראל, כי זכות התורה יש בה כח לבטל כח המזל. ולכן השיב לו הוא ית' "בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים" על ידי קבלת התורה מתבטל כח המזל.

וכאשר לא עשו רצונו, נגזר עליהם במדבר הזה יתמו ושם ימותו. ויתכן שבני ישראל שהם גדולי המדרגה גם הם השכילו זאת ובפרט שכבר נרמז בלשון "ונתתי אותה לכם מורשה" ופירשו חז"ל (ב"ב קי"ט:): שמורישין ואינן יורשין. והנה בני ישראל שראו למצרים נוסע אחריהם ושעת סכנה, השכילו שעדיין אין להם זכות התורה לבטל כח המזל שנגזר עליהם למות במדבר, לכן מצרים שהוא שרן של מצרים היה נוסע אתריהם שהיה מסייע בכח המזל שלהם. והנה יודעין היו כי כח התורה מבטל כח המזל לכן אמר להם שיקבלו התורה במדבר נחה דעתם שבכח התורה יתבטל כח המזל.

אך כאשר הסכנה מיד שבאו למדבר, ועדיין לא היה להם זכות התורה להגן בעדם "וייראו מאד כו' ויאמרו אל משה המבלי אין קברים כו'" ולזה נתחכם משה ואמר אל העם "אל תיראו" שאפילו הערב רב שאינם כדאים כל כך, מ"מ אחר שהשלימו עם ישראל כדאי הם שינצלו, כמו שמצינו באנשי גבעון שהשלימו עם ישראל ולא יכלו להם עמי כנען כמפורש ביהושע י'. וזהו "אשר יעשה לכם היום" שזה אין צריך לזכות התורה, שזכות זה לבדו

ויוגד למלך מצרים כי ברח העם כו'. פירש"י נהפכו לרדוף אחריהם בשביל ממונם שהשאילום. וקשה הא מבואר בכתוב על שלוח ישראל. ואפשר לומר כי בלא"ה מה אמר "מה זאת עשינו", הרי שלח בעל כרחו על ידי הכאות מכות גדולות.

אמנם יראה כי נודע שנגזרה הגזירה ד' מאות שנה כמו שטען עוזא שר של מצרים, וכבר נאמרו תירוצים שונים. ויראה עוד כי נגזר שיהיו בארץ לא להם ועבדום וענו אותם ד' מאות שנה, וזכו בהם המצרים אשר יעבדו כל כך שנים לעבדים. ואחר שזכו בהם אם היו מוציאין אותם מדעתם אינה בכלל הגזרה, שהגזרה שימכרו ממכרת עבד על ת' שנה וזכו בהם, ואם היו משחררין קודם אין בכך כלום. אך באמת כאן לא היה השחרור רק באונס, והנה אם היו יוצאים חנם ולא לקחו כסף וזהב, י"ל כיון שהיה מניע להם שכר כמו שכתוב "אחרי כן יצאו ברכוש גדול", א"כ שפיר הוי קבלת דמים ויש לומר גמר ומקני, אבל אחר שלקחו הכסף וזהב חלף עבודתם, א"כ מה ששחררן קודם זמנם לא מהני דלא הוה רק מתנה באונס.

ובזו יובן שפיר "ויוגד למלך מצרים כי ברח העם", ברח בגימטריא רד"ו שלא היו רק רד"ו ונקרא ברח, אף ששחררן מדעתו, כמו"ש במדרש שאמרו אין אנו יוצאין מכאן עד שתאמר הרי אתם ברשותכם כו'. ועל זה נתחרטו ואמרו "מה זאת עשינו כי שלחנו את ישראל", היינו שילוח שהוא לשון שחרור שאינו מועיל מאחר שאנוסים היינו, אלא באמת אילו לא לקחו הרכוש שכר עבודה א"כ הוה מהני, אבל בשביל ממונם שהשאילום וקיבלו שכר עבודה הוה מתנה באונס, א"כ יתכן שיחזירו להשאיל זמן הנגזר, וזהו בשביל ממונם שהשאילום.

*

ויאסור את רכבו כו' ויחזק ה' את לב פרעה כו'. יש להבין הרי קודם שחזקו לבו אסר את רכבו, ורש"י פירש שהיה לבו תולה אם לרדוף אם לאו וחיזק את לבו לרדוף.

ויראה כי בתחילה נאמר "ויהפך כו' אל העם" כי בטח שהעם שהוא כינוי לערב רב בראותם מלחמה ודאי ישוּבו, ועפי"ז בטח לבו מאחר שהערב רב רבו כמו רבו על ישראל. ויש אומרים שאחד מחמשה היה מישראל א"כ הם רבו על ישראל וכאשר ירצו מלחמה עוד זאת יעשו לסייעו שישוּבו גם ישראל. אך עדיין לבו נבוך כי שמא יהיה נס שלא יתגבר על ישראל והיה נבוך עד חיזוק הוא ית' לבו לרדוף אפילו אחרי בני ישראל.

שעליתם עם ישראל כדאי שלא תמסרו ביד השונאים. וכל שכן ישראל. אך הנס לא ה' ראוי רק על ידי ישראל כמו בגבעונים שישאל נצחו המלחמה, לכן "דבר אל בני ישראל ויסעו" כי בזכותם כדאי שיבואו בתוך הים ביבשה כדי שירדו מצרים אחריהם כדי לפרוע מהם מדה כנגד מדה. וזהו "ואכבדה בפרעה כו' וידעו מצרים כי אני ה'" נאמן לפרוע מדה כנגד מדה. והנה הנס נעשה בשביל אמונה שבאו בתוך הים כמ"ש במדרש רבה שלא נקרע להם הים עד שבאו לתוכו עד חוטמן, ואח"כ נעשה להם יבשה.

והנה הערב רב שהיו מקטני אמנה לא היה להם בטחון לרדת אל הים, לכן לא היו כדאים לומר שירה שאין הים נקרע בזכותם. וזה "ה' ילחם לכם ואתם תחרישו" ורצון יתברך היה שיבא הנס על ידי האמונה שישאל מאמינים בני מאמינים, לכן אמר "ויבואו בני ישראל בתוך הים ביבשה", שהם בעלי אמונה ויבואו תחלה בתוך הים ואחר כך יעשה יבשה. ולזה אמר "אז ישיר משה ובני ישראל", דייקא ולא העם.

וזהו מה שכתוב במדרש רבה "תשורי מראש אמנה" בשביל האמנה שהאמין אברהם בהקדוש ברוך הוא, ממנה זכו ישראל לומר שירה על הים. נתן טעם למה שהעם לא זכו לומר שירה, ולזה אמר שזכו לשירה מראש אמנה זהו אברהם שהיה ראשון למאמינים, והם מאמינים בני מאמינים, לכן "אז ישיר משה ובני ישראל" דייקא לאפוקי הערב רב.

*

התיצבו וראו את ישועת ה' וגו' כי אשר ראיתם את מצרים היום לא תספו לראתם עוד עד עולם. לשון "אשר ראיתם" הוא מיותר, והיה די לומר לא תוסיפו לראותם. וגם לשון "אשר", משמע שהוא נתינת טעם. ויראה כלפי מ"ש "וישאו בני ישראל את עיניהם והנה מצרים נוסע אחריהם" ודרשו חז"ל במדרש רבה שהוא היה השר, והנה המה פחדו מן השר. אבל באמת זה היה סימן השפלתו, כי השר כשהוא היה במעלה היה במרום במקום שאין עין שולטת כמו"ש (ישעיה כ"ד כ"א) "יפקוד ה' על צבא המרום במרום", אבל אחר שנגזר עליו השפלה ירד למטה וכמו"ש (דניאל ד' כ"ג) "קל מן שמיא נפל", ואם כן זה היה סימן מפלתו. וזהו "אשר ראיתם" מה שראיתם את השר, הוא היה סימן מפלתו ויהיה לאות ש"לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם", כי כבר הורד ממקום כבודו לכן ראיתם אותו נוסע אחריכם.

*

מה תצעק אלי. איתא במדרש מה תצעק אלי, הה"ד ותגזר אומר ויקם לך. ויראה שהוקשה למדרש, כי לא נאמר שום תפלה רק "ה' ילחם לכם", ורש"י פירש שהיה משה עומד ומתפלל וכו', ואינו מבואר. לכן ס"ל למדרש כי דבורו של משה שאמר ה' ילחם לכם זהו התפלה, כי צדיק מושל ביראת אלקים, ועל זה אמר לו ית' עם היות שכדאי דברך שאמרת ה' ילחם לכם להיות קיים מאמריך, ואולם אף אם "תדבר אל בני ישראל ויסעו", אפילו לא היה צעקתך אלי, כדאי היית שאעשה רצונך, לכן "הרם את מטך וכו' ויבואו ישראל בתוך הים ביבשה".

*

עוד במדרש רבה הנ"ל, דבר אחר מה תצעק אלי הה"ד והיה טרם יקראו ואני אענה. וי"ל גם כן על דרך הנ"ל, כי הוקשה למדרש שלא הוזכרה תפלה למשה בזה, ואולם לפי שהוא ית' צופה ומביט בתעלומות לבו של משה שחפצו להאריך בתפלה, והנה כבר נודע שאינו שבה צבור הוא כדאיתא בתענית כ"ה ע"ב שאם נענו קודם תפלה אינה שבה צבור, משל למה הדבר דומה לעבד שמבקש פרס מרבו אמר להם תנו לו ואל אשמע קולו, ואם כבר נתלבט העבד ג"כ אין שבה צבור כמבואר שם ע"ש.

והנה משה חפץ להאריך בתפלה כי הוא ית' מחבב הצדיקים לשמוע שועתם ולזה אמר במדרש לפעמים יש בחי' טרם יקראו ואני אענה, אף שלא יהיה ח"ו כמואס בתפלתם, ואמר "עוד הם מדברים ואני אשמע" ששומע הוא ית' דבורם, והיינו לפי פירש"י שלא עת עתה להאריך בתפלה, ובכן יחוש שמא ח"ו אין הקב"ה מחבב תפלתו, ולזה אמר לו שבזה יודע איפה כי מצאת חן בעיני, הלא בהיות הפעולה נמשכת על ידך "זאתה הרם את מטך", ואם כן זה לאות על אשר מעשיך חביבים עלי, אלא לפי שישאל היו נתונים בצרה אין להאריך בתפלה.

ומובן המדרש שפיר על שאמר מה תצעק אלי אף שלא נשמע לו תפלה רק אצלו ית' עתידות ועשתונות לב אדם כאלו כבר נעשו. וזהו "מה תצעק אלי" שכונתך להתפלל, על זה אראה חביבותך אשר טרם תקרא אענה ולא תחוש שאיני חפץ בתפלתך אחר שכל הפעולה נעשית על ידך, א"כ הוא דרגא שנאמר והיה טרם יקראו ואני אענה, אחר שנודע מעלתך שכל הנס נעשה ע"י פעולתך.

*

בברכת כוס שני בליל פסח אומרים, ברוך וכו' אשר גאלנו וגאל את אבותינו. מה הכוונה בזאת, שזכר גאולתנו קודם גאולת אבות. ולעיל בשבח 'לפיכך', נזכר בתחילה "למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הנסים האלו".

נראה שהגאולה היתה בנשמות, שכל הנשמות היו נבלעים בקליפת מצרים שכבר היו נשקעים במ"ט שערי טומאה, לכן לא את אבותינו בלבד גאל הקב"ה אלא אף אותנו גאל עמהם, והיינו גאולת הנשמות. והנה הנסים, הם מה שרואים בפועל מעשה הנס, אבל הגאולה מן הקליפה שנגאלו נשמותינו אז, הוא דבר רוחני אשר לא ישיגנו החומר, כמו שאין אדם יודע מהות נשמתו ואין לו בה השגה, אבל הנשמות שהם רוחניות מרגישים ברוחני.

נמצא שנשמותינו שהיו שקועים אז בקליפות מצרים ערות הארץ הרגישו קודם הגאולה, הנפשות קודם הגוף.

נמצא שאבותינו שהיו שקועים בעבודת הגשמי לא היה להם הרגש בגאולת הנפש, וגאולת הנפש מן הקליפה, קודמת לניסים הגשמיים הנמשכים מהשתלשלות גאולת הנפש והכנעת הקליפה, לכן בגאולה שלנו שהם הנפשות קדמנו אנחנו לאבותינו, אבל 'המורגשים' אבותינו קודמים, שהם היו עבדים בפועל, ולנו נעשו בכח שהיינו כלולים עם אבותינו, כי הרוחני לא ירגיש בגשמי, ובא הסדר על נכון.

(הגדש"פ ברכת השיר)